

3.1. Otjelovljenost, sport i planinarenje

Ako imamo na umu da su većina sportova i cjelokupna sportska rekreacija prije svega temeljeni na više ili manje intenzivnoj tjelesnoj aktivnosti¹³⁷ i/ili pokretu samog tijela,¹³⁸ gotovo da nema boljeg plodnog tla za promišljanje tjelesnosti (kao jedne dimenzije našeg postojanja) i otjelovljenosti (kao potpunije antropološke činjenice i načina zahvaćanja ljudskog postojanja) od sporta i sportske rekreacije, odnosno određene strukturirane fizičke aktivnosti. Usprkos tome plodna tradicija i razvitak fenomenološkog istraživanja – koji su možda i najjasnije ukazali na dubioznost kartezijanskog dualističkog pogleda na ljudsko biće i postojanje općenito – skromno zahvaćaju sferu filozofije sporta i sportske rekreacije, dok tek u posljednje vrijeme hrabrije zahvaćaju i to područje.

U ovom dijelu najprije ću govoriti o filozofskoj neopravdanosti takva izostanka interesa za spomenutu temu, pogotovo s obzirom na razvoj nekih novih pristupa (npr. autofenomenografija) i još razrađenijih suvremenih interdisciplinarnih pristupa otjelovljenosti (npr. koncept tjelesne sheme). Zatim ću se osvrnuti na bioetičku neadekvatnost takve zanemarenosti rečenih rasprava napose u smislu nepravednosti i etičkih implikacija za razumijevanje čovjeka i njegova odnosa prema samome sebi i (živom) svijetu, prije svega misleći na krnje i vrlo siromašno čovjekovo samorazumijevanje i razumijevanje

¹³⁷ Kažem »većina sportova« jer su neki sportovi, a koji upravo i stvaraju određene kontroverzije u filozofiji sporta, ne-tjelesni, što ih stavlja uopće pod upitnik kao sportove – npr. bridž ili šah. Štoviše, neki istaknuti filozofi sporta inzistiraju na tjelesnosti kao supstancijalnoj osnovici sporta i naznačavaju to u definicijama sporta. Tako Jim Parry u svojoj vrlo utjecajnoj i široko prihvaćenoj definiciji (olimpijskog) sporta kaže da je to »institucionalizirano, pravilima vođeno natjecanje ljudske fizičke vještine« te u jednom od svojih članaka obrazlaže utemeljenost te definicije (v. Parry 2019). S druge strane Parry naznačava i natjecateljstvo kao osnovicu sporta, što je u koliziji sa shvaćanjem prirodnog sporta u kojemu pratimo Kreina, prije svega gledajući te sportove kao nenatjecateljske. Neki će autori s druge strane pokušati spasiti »natjecateljski« karakter prirodnih sportova vrlo sofisticiranim prikazima tih sportova kao natjecanja sa samim sobom (v. npr. Howe 2008a).

¹³⁸ Ovdje prije svega mislim na estetske sportove, gdje nisu u prvom planu izdržljivost i brzina, već pokretljivost tijela, elegancija pokreta i estetski dojam, npr. sinkronizirano plivanje i gimnastika.

svijeta koji ga okružuje iz očišta koje negira njegovu otjelovljenost. Nakon toga ponudit ću razloge za tezu da je sportska (fizička) rekreacija idealan, no potpuno zanemaren supstrat za istraživanje te svojevrsan prostor za vrhunsko oprimjerenje ljudske tjelesnosti i jasnije konceptualiziranje otjelovljenosti. Sve bi to zajedno trebalo ponuditi orijentaciju za neke biotičke implikacije s obzirom na maksimalnu širinu mogućnosti čovjekova otjelovljenja u aktivnosti poput planinarenja, koja osim zahvaćanja vlastite svijesti nužno uključuje interncionalnost prema svemu ostalom živom i neživom svijetu, a time i izuzetnu podlogu za razvoj i gradnju specifičnog bioetičkog svjetonazora.

3.1.1. Otjelovljenost i sport

Irena Martínková s pravom ističe kako »u filozofiji sporta tema otjelovljenosti nije dobila dosad previše pažnje« (Martínková 2014: 353). Štoviše, ističe da je u filozofiji sporta dominantna analitička tradicija zanemarila temu otjelovljenosti tako što je »analitički filozofi sporta nisu razmotrili u nekoj većoj mjeri, a ponekad i ne izbjegavaju dualistički jezik« (Martínková 2014: 353). S druge strane Martínková upućuje na to da bogata tradicija kontinentalne misli, prije svega one fenomenološke od Edmunda Husserla do Mauricea Merleau-Pontyja, ukazuje na sve slabosti dualističkog gledanja na ljudsko tijelo i potrebu drugačijeg promatranja, stoga je mnogo plodnija strategija »uključiti otjelovljenost unutar holističkog pristupa ljudskome biću i svim njegovim nastojanjima, uključujući sport« (Martínková 2014: 353).¹³⁹ Osvrćući se kratko na autore poput Zahavija i Gallaghera, koji su započeli taj nužni dijalog između dviju tradicija (v. Zahavi 2002; Gallagher 2011), zaključuje da bi

»... svaka mogla profitirati uzimajući prednosti one druge. Fenomenologija može imati koristi od određenih analitičkih diskusija, od konceptualne jasnoće i od problemski orijentiranog pristupa. A analitička

¹³⁹ Ekstenzivan prikaz kartezijanske pozicije, njene kasnije strogo dualističke interpretacije i recepcije te naposljetku uvjerljive fenomenološke kritike iz pera Merleau-Pontyja v. u Meier 1975.

filozofija ne bi trebala ignorirati ekstenzivnu fenomenološku diskusiju o otjelovljenosti i pripadnim problemima, kao što su spacijalnost, temporalnost, intersubjektivnost, svjesnost i samosvjesnost, a koji su temelj svega našeg iskustva.« (Martínková 2014: 353)

Međutim od tek povremenih i iznimno rijetkih valoriziranja fenomenologije za područje filozofije sporta, kao što je ono Meierovo sedamdesetih godina (Meier 1975), u novom tisućljeću sve su snažniji zahtjevi unutar filozofije sporta za upotrebljavanjem fenomenološke analize u fenomenima vezanima za sport, bilo da upućuju na već spomenute autore koji intenzivno rade na dijalogu između dviju tradicija poput Shau-na Gallaghera i njegova razvijanja koncepta »tjelesne sheme« (Howe 2003), bilo da uvode neke nove modele analize poput autoetnografije (Allen-Collinson 2009). Za potrebe ovog istraživanja kratko bih se osvrnuo na oba spomenuta koncepta.

Gallagher vrlo lucidno pokazuje i dokazuje da je većina psiholoških (kao i mnogih drugih) pristupa u istraživanju tjelesnosti prečesto bazirana na brkanju slike tijela (engl. *body image*) i tjelesne sheme (engl. *body schema*). Kako lijepo ističe, postoje barem tri bitne razlike između toga dvoga:

»Slika tijela ima intencionalni status; to znači da je ili svjesna reprezentacija tijela ili skup vjerovanja o tijelu. [...] Tjelesna shema uključuje izvanintencionalne operacije sprovedene prije ili izvan naše intencionalne svjesnosti. Iako ima utjecaja na svjesno iskustvo, možda bi je najbolje bilo okarakterizirati [...] kao podsvesni sustav, proizveden pomoću različitih neuroloških procesa, koji igraju aktivnu ulogu u kontroliranju i upravljanju držanjem/posturom i pokretom. Kod slike tijela, tijelo se doživljava kao posjedujuće tijelo, kao ono koje pripada doživljajnom subjektu. Suprotno tome, tjelesna shema funkcionira na subpersonalni, bezvlasnički, anonimni način. [...] Slika tijela često uključuje apstraktnu, djelomičnu ili artikuliranu reprezentaciju tijela ako se svjesna pažnja tipično odnosi odjednom na samo jedan dio ili područje tijela. Tjelesna shema s druge strane funkcionira na holistički način. Sitna promjena u držanju/posturi, naprimjer, uključuje globalnu prilagodbu preko velika broja mišićnih sustava.« (Gallagher 1995: 228–229)

Kako Gallagher instruktivno upućuje, jasno odjeljivanje slike tijela od tjelesne sheme ključno je za razumijevanje tjelesnosti i otjelovljenosti, a tek su rijetki konzistentno vršili tu razliku iako nisu rabili iste pojmove na konceptualnoj razini,

poput Merleau-Pontyja (v. Gallagher 1995: 227–235). Na tim se zasadama upravo u sportu vrlo zorno dočarava i oprimjeruje plodnost koncepta tjelesne sheme te njegovo dodatno opravdanje. Leslie Howe izvrsno to pokazuje na primjeru propriocepcije:

»... tjelesnog osjetila koje nam omogućuje da pomičemo dijelove našeg tijela u skladu s našim namjerama bez da moramo činiti eksplicitan napor pomicanja svakog dijela tijela.« (Howe 2003: 102)

U slučaju da ne razvijamo taj osjet, Howe izvrsno ističe da:

»... postajemo beznadno preopterećeni, ne samo primljenim informacijama već i zadaćama usmjeravanja naših tjelesnih radnji – što je upravo iskustvo koje netko ima kada uči potpuno nepoznatu fizičku vještinu: svaki pojedini pokret mora biti promišljen unaprijed i s namjerom poduzet, s malo smisla bilo za to kako ga treba osjećati ili kakav će rezultat imati.« (Howe 2003: 102)

Howe poentira sa zaključkom da je »[v]ježba razvoj (varijacija) ‘tjelesne sheme’, koja je trenira dajući odgovarajući odgovor intencionalnim projektima« (Howe 2003: 102–103). Drugim riječima, sport (i svaka sustavna tjelovježba) kao trening pojedinih fizičkih vještina razvijanje je tjelesne sheme i bogatstva njenih odgovora na naše namjere u realizaciji različitih aktivnosti.

Što se pak nekih novih pristupa u fenomenologiji tiče, Jacquelyn Allen-Collinson najprije upozorava na to da fenomenologija ima pregršt raznih metoda i da je često teško razgraničiti je od nekih drugih pristupa i metodologija. Njen je napor upravo pokušati ocrtati te osnovne pristupe i njihove specifičnosti, ali i posebno naglasiti potrebu da bi se filozofi sporta trebali još snažnije odvažiti na iskorištavanje bogate tradicije koju nudi napose već spomenuta Merleau-Pontyjeva filozofija, kao što ne bi trebali ni strepiti od nekih novih metoda. U istom radu napominje kako je možda autoetnografija pravi pristup za fenomenološko proučavanje sportske otjelovljenosti:

»Autoetnografska fenomenologija ili ‘autofenomenografija’ jedno je od mogućih sredstava za nadilaženje nekih problema koji nastaju korištenjem prikaza iz druge ruke, ali je nažalost dosad rijetko korištena. [...] Autofenomenografski opis može biti korišten [...] ili kao samostalan

izvor podataka – kao u fenomenološkim studijama pojedinačnih slučajeva [...] – ili u sprezi s opisima drugih sudionika. Ti [opisi] mogu ponuditi bogat, dočaravajući, teksturirani opis iskustva iz prvog lica, uključujući sportsko utjelovljenje, toliko centralno u fenomenološkoj potrazi za oživljavanjem i dijeljenjem s drugima osjećanog, proživljenog, utjelovljenog iskustva.« (Allen-Collinson 2009: 291)

Allen-Collinson ovdje te na drugim mjestima, skupa s Johnom Hockeyjem (Allen-Collinson; Hockey 2005; Allen-Collinson; Hockey 2009), naglašava da fenomenologija itekako obećava, napose u istraživanjima koja se tiču sportske utjelovljenosti, te da je ključna za budućnost istraživanja u filozofiji sporta, no također upozorava na to da se fenomenologija premalo koristi čak i danas usprkos svim jasnim (u ovoj knjizi već nekim istaknutim) pokazateljima potencijalne plodnosti. Štoviše, postoji određen strah od »subjektivnosti« iskustva, umjesto da se napusti »ortodoksan, ‘autorski odsutan’ tekstualni opis sportske utjelovljenosti« i da se, možda s autofenomenografijom kao jednim od mogućih pristupa, generiraju »bogati, punotjelesni, mesnati, utemeljeni i dočaravajući opisi tijela u sportu i vježbi, koji će nas ohrabrivati da ‘vratimo natrag’ znoj, radije negoli da ga isključimo iz naše analize« (Allen-Collinson 2009: 291).¹⁴⁰

Već je iz tog kratkog prikaza vidljiva gotovo nevjerojatna zanemarenost fenomenologije u filozofiji sporta, no kako je također pokazano, ona se sve više ispravlja i svakim je danom sve prisutnija diskusija koja barem radi na dijalogu između dviju tradicija kao obećavajući pristup filozofiji sporta, ne samo u razumijevanju samog sporta kao ljudske aktivnosti već i u razumijevanju sporta kao složena čovjekova nastojanja koje ima drastične generalne praktičke i pojedine konkretne

¹⁴⁰ Treba ovdje ipak upozoriti na to da se Allen-Collinson i Hockey koncentriraju na konkretna iskustva i specifične pojedine subjektivnosti sportaša primjenjujući spomenutu metodu autofenomenografije, što ih približava *fenomenalizmu* – empirijskom skupljanju i opisivanju pojedinih iskustava, a koje nema nimalo veze s klasičnom *fenomenologijom*. Stoga je na ovom mjestu potrebna jedna važna ograda: takve metode, iako ih autori nazivaju fenomenologijskima, mogu biti tek početni »sirovi« materijal za eventualnu ozbiljnu fenomenološku analizu, nikako fenomenološka analiza sama. Na te i ostale dimenzije problema oko fenomenoloških istraživanja u filozofiji sporta te mnoga pogrešna tumačenja i korištenja fenomenologije izvrsno upućuju Martinová i Parry (2011).

etičke reperkusije u poimanju okoline i samopoimanju sportaša, odnosno čovjeka općenito.

3.1.2. (Bio)etičke implikacije zanemarivanja otjelovljenosti i sportske aktivnosti

O općim zdravstvenim, socijalnim, psihološkim i drugim dobrobitima sporta i sportske aktivnosti, odnosno tjelesnog vježbanja ne treba opširnije govoriti s obzirom na veliku količinu literature na tu temu (usp. npr. Wankel; Berger 1990; Parnell; Krusturp 2017; Esteves; Lewis 2021),¹⁴¹ kao i sve snažnija nastojanja oko promoviranja tih vrijednosti.¹⁴² Osim toga ostavit ću zasad po strani sve negativne implikacije za svaku od tih spomenutih dimenzija dobrobiti koje vrhunski ili elitni sport dovodi u pitanje.¹⁴³ Ovdje ću se izričito osvrnuti na specifična pitanja ugrožavanja rečenih dobrobiti iz kuta zanemarivanja otjelovljenosti, odnosno sportske i tjelesne aktivnosti kao možda i najveće pozornice (po rasponu mogućnosti) fenomenološkog odraza otjelovljenosti i njenih implikacija.

Leslie Howe izvanredno upućuje na činjenicu da je svaka ontologija ujedno rubno i svojevrsna etika te da govor o tijelu i otjelovljenosti nužno dovodi do razgovora o vrijednostima i normama. Pitajući se tako koja je vrijednost atletike, navodi kako želi iz šireg kuta razmotriti odgovor na to pitanje i ostaviti po strani očita etička pitanja u sportu poput varanja ili pravičnosti te da radije

»... želi sagledati neka pitanja koja leže na ontološkom rubu etičkoga: što atletika ima s tim tko i što mi jesmo, mi koji djelujemo i biramo? Je li atletska aktivnost od neke vrijednosti u razvoju autentičnog sebstva [engl. *selfhood*] ili nije?« (Howe 2003: 92)

¹⁴¹ Istaknuo bih da postoje i radovi o različitim aspektima dobrobiti samog planinarenja (usp. Rahman, Faisal Adam i sur. 2018), ali njih se također neću doticati u tom širokom smislu.

¹⁴² Ovdje je dovoljno uputiti na čak tri tematske serije (2012., 2016. i 2021.) posvećene isticanju važnosti i promociji fizičke aktivnosti u jednom od vodećih svjetskih časopisa – *Lancetu*. Za kratki pregled tema i motivacije uredništva te upućivanje na sva tri tematska bloka v. u uvodniku posljednjega (The Lancet 2021: 365).

¹⁴³ Za ovo je dovoljno uputiti na već spomenuta referentna djela o etici sporta (usp. McNamee 2014, McNamee 2010, McNamee; Parry 1998, Morgan 2010).

Polazeći od toga da »um [engl. *mind*] nije jastvo [engl. *self*]«, Howe jasno ističe da ona »uzima jastvo kao projekt utjelovljene i svrhovite svjesnosti. Kao takav, tjelesni pokret (vrste kakva se manifestira, između ostaloga, u atletskoj aktivnosti) postaje vitalni element u razvoju i sretnoj samopotvrđi jastva« (Howe 2003: 92–93).

Naslanjajući se na fenomenološku tradiciju, posebice onu egzistencijalističku te argumente Jennifer Church, Howe konstatira:

»... jastvo je neraskidivo ukorijenjeno u tijelu, dok je ujedno i konstrukcija iz tjelesno generirane svjesnosti koja nije reducibilna na tijelo samo. Jednostavno, jastvo je više od tijela, ali bez tijela nema ničega.« (Howe 2003: 95)

Polazeći od toga, Howe ukazuje na to da je za integrirano iskustvo sebstva/jastva nezaobilazno to na koji način integriramo tijelo u to sebstvo (usp. Howe 2003: 96–97). Možemo reći da, upravo na tragu onoga što Gallagher karakterizira kao problem nerazlikovanja slike tijela i tjelesne sheme, Howe jasno ocrtava pojedine patološke koncepcije tjelesnosti nastale u kulturi koja gleda tijelo kao nešto što se posjeduje, kulturi koja je »somatofobična« i »bježi od korporalnosti«, koja, oslanjajući se na argumente Susan Bordo, vrlo malo uživa u »iskustvu otjelovljenja«, koncentrirajući se na »fantastične ideale duhovnog savršenstva i apsolutne kontrole« (usp. Howe 2003: 97–98). A trebalo bi biti upravo suprotno:

»Cilj sportske aktivnosti uopće nije pobjeda nad svojim vlastitim tijelom; on nije autokratska kontrola. On je jedinstvo: povraćanje, u tim kratkim trenucima koliko traju, savršene neposrednosti između tijela i uma. Smisao sportskog treninga jest ograničiti, čak zatvoriti, udaljenost između sebstva i tijela.« (Howe 2003: 99)

Slično razmišlja i Meier, koji također na fenomenološkim zasadama kritizira modernu sportsku teoriju i praksu, koja gleda na »ljudsko tijelo opredmećeno i reducirano na status objekta koji treba biti izmijenjen i manipuliran ili na prepreku koju treba nadvladati« (Meier 1975: 68). U skladu s takvom orijentacijom,

»... anatomske, kineziološke, biomehaničke i fiziološke znanosti intenzivno se i žilavo provode i daje im se gotovo isključivo odobrenje za proučavanje, analizu i manipulaciju čovjekove tjelesne prirode i njegova sudjelovanja u sportu.« (Meier 1975: 68)

Na tome tragu, Meier upozorava da je potrebno upravo suprotno, ako smo išta naučili od fenomenologije:

»Razvijanje smislenih aktivnosti razvija čovjeka; kroz primjere dinamične individuacije i samootkrivanja, čovjek stvara i afirmira sebe u sportu. [...] Čovjek je usidren i centriran u svijetu kroz svoje tijelo [...]. Angažman u sportu otkriva tijelo u njegovoj življenoj konkretnosti. Kroz takav boravak i tjelesna nastojanja čovjek otkriva dubinu i prirodu vlastitog karaktera i vlastitih resursa. Nova svjesnost, samo-percepcija i značenja javljaju se tijekom sudjelovanja u sportskim situacijama.« (Meier 1975: 69)

Sve to i Meiera navodi na upozorenje kako je važno vratiti se integriranu gledištu na ljudsku osobnost, u kojemu je tijelo dio te osobnosti jer

»... otvoreni sportaš razumije i doživljava svoje tijelo ne isključivo kao objekt ili instrument kojim treba manipulirati, ni izvanjski kako ga drugi vide, već radije kao strukturiran entitet u potpunosti, jedinstveno, nepokolebljivo i neizbrisivo on sâm [engl. *himself*].« (Meier 1975: 69)

U sportu je jastvo i tijelo uistinu ujedinjeno i čovjek kroz njega potvrđuje svoju jedinstvenu osobnost:

»Čovjek otkriva svoju spretnost, vještinu i sposobnosti, kao i svoja ograničenja; postaje svjestan što jest, a što nije. Sport također otkriva čovjeku da, iako je cjelovito biće u svijetu, istodobno se od njega razlikuje ili od njega izdvaja kao aktivno, svjesno biće koje samo sebe potvrđuje i strukturira. Ukratko, sport dopušta čovjeku da stekne akutni uvid u smisao i dubinu svog temeljnog postojanja kao utjelovljene svijesti [engl. *incarnate consciousness*]. Pruža mu priliku da ne samo otvoreno opaža prirodu svog utjelovljenja već i da 'umnožava, proširuje, konsolidira i potvrđuje to umetanje'. [...] Sudionik poznaje i doživljava svoje tijelo, dakle i sebe, onakvim kakvo jest, neposredno i izravno kroz konkretno miješanje sa svijetom u projektima koji izražavaju njegovo jedinstveno biće.« (Meier 1975: 69–70)

Howe i Meier jasno su ukazali na vrijednost fenomenoloških uvida za razumijevanje čovjeka, napose njegove utjelov-

ljene prirode, koja osim ontoloških spoznaja direktno otvara etičke implikacije i vrijednosna pitanja. Ne razumijevajući, štoviše zanemarujući, otjelovljenost generalno kao fakt naše egzistencije, odnosno sport pojedinačno kao aktivnost unikatnog jedinstva čovjekova bića u njegovoj otjelovljenosti, zanemarujemo ljudsku individualnost, osobnost i mogućnost njegova samoostvarenja. U novije se vrijeme upravo ta posljednja komponenta razvija u raspravi o tzv. »prirodnim sportovima«, čija je narav vrlo specifična i još jasnije oprimjeruje rečeno. Planinarenje je možda ogledni primjer, stoga mu se sada ponovno okrećem.

3.1.3. Filozofija planinarenja kao plodno tlo za daljnje istraživanje otjelovljenosti

Polazeći od uvjerljivih obrana koncepta tjelesne sheme s jedne te fenomenologije kao atraktivne metodološke pozicije s druge strane, planinarenje – ovdje uzeto u širem smislu riječi (od hodanja/trekinga preko pentranja do alpinizma/penjanja) – zaista se pojavljuje kao potencijalni ogledni primjer i plodno tlo za daljnja istraživanja. Tim više što je planinarenje između ostaloga sport koji pripada u tzv. »prirodne sportove«, koji posjeduju specifičnu narav i izdvajaju se od ostalih sportova na jedinstven način. Štoviše, svaki prirodni sport ima zaseban karakter interakcije koja se ostvaruje s prirodnim značajkama i upravo je to ono što ih čini zasebnim sportovima, odnosno toliko privlačnima. Postoje značajni istraživački fenomenološki prilozi koji ukazuju na to primjerice za *snowboarding* (v. Loland 2007) ili za planinsko skijanje (v. Coleman 2012), međutim sve je brojnija literatura koja se osvrće i na planinarenje, a na koju se usredotočujem u nastavku.

Kada se govori o fenomenološkim pristupima planinarenju, tada se mogu lako uočiti dva velika trenda. Prvi je sadržajni i odnosi se na predmetnu fokusiranost na penjanje visokih planina ili, bolje, planinarenja na velikim visinama (engl. *high-altitude mountaineering*), koji bi odgovarao onome što smo nazivali visokogorsko planinarenje ili alpinizam. Razlog je tome intenzitet iskustva, koji raste sa sve većim stupnjem same sportske aktivnosti. Mnogi će reći da je upravo zbog

složenosti s jedne, ali i intenziteta doživljaja s druge strane alpinizam najviši stupanj planinarenja. Zato se često o fenomenologiji planinarenja može čitati unutar tekstova posvećenih fenomenologiji *ekstremnih* sportova te su takvi tekstovi itekako korisni za razumijevanje prirode interakcije planinara i njegove okoline generalno.

Drugi je metodološki i odnosi se na vrlo značajnu predominaciju fenomenografskog pristupa, kojim se nastoji dati svojevrsna empirijska egzaktnost opisivanju sportskih iskustava, no prečesto riskirajući upadanje u stupicu puke induktivne generalizacije, koju fenomenologija kao disciplina baš nastoji izbjeći, nudeći generalizaciju iz osobnog iskustva, u ovom slučaju: sportaša kao sportaša, odnosno planinara kao planinara.

Obaju tih momenata treba biti svjestan, stoga ću na potencijalne probleme ukazivati tijekom predstavljanja i komentiranja literature o fenomenologiji planinarskog iskustva, a ovdje ih uvodno artikuliramo: (1.) fenomenologija planinarskog iskustva trebala bi dati uvide o interakciji planinara i njegove okoline *generalno* – od početnika do vrhunskog alpinista; (2.) autofenomenografija i slične »empirijske« fenomenologije mogu se uzimati isključivo uz dozu opreza, kao prvi korak u sakupljanju sirove građe iz svijeta planinarske zajednice, nikako kao zadnja riječ o prirodi i naravi samog iskustva planinarenja kao takva, kojemu fenomenološko istraživanje teži.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Tim pitanjima i pratećoj literaturi vratit ću se još u sljedećem poglavlju prilikom govora o fenomenologiji visokogorskog planinarenja i fenomenologiji ekstremnih sportova.

3.2. Struktura planinarenja kao aktivnosti

Treba podsjetiti kratko na ono na što sam već ukratko ukazao u prvom poglavlju. Struktura je prirodnih sportova potpuno drugačija od tradicionalnih (natjecateljskih) sportova jer je riječ o interakciji s prirodnim značajkama, a ne drugim ljudima – suigračima. Planinaru su to stijene, grebeni, padine i ostale značajke planinskog okruženja. U drugom sam pak poglavlju preko terminologije dotaknuo vrste, načine i module koje uvrštavamo u planinarske, od kojih svaki redom, kao vrsta specifičnog kretanja, pridonosi razumijevanju planinarenja i planinarskih aktivnosti, odnosno kategorija, vrsta i načina planinarenja. Ono što određuje svaku od tih aktivnosti kao planinarenje svakako je planinarski *cilj*. Riječ je o specifičnom cilju koji određuje vrstu interakcije te možemo govoriti o specifičnom, vrlo širokom planinarskom etosu, koji nadilazi klasične konture etosa kakav smo naviknuli gledati u drugim sportovima. Ovdje ću pokušati dublje istražiti upravo prirodu same interakcije u planinarenju.

3.2.1. Kreinov generalni ocrtni prikaz prirode interakcije u prirodnim sportovima primijenjen na planinarenje

Kevin Krein jasno demonstrira specifičnost prirodnih sportova naglašavajući kako je »struktura prirodnih sportova drugačija; kada se angažiramo u prirodnom sportu, to je kroz interakciju s prirodnom značajkom, radije negoli drugim čovjekom« (Krein 2014: 194; usp. Krein 2019: 6). Dok je kajakašu na brzim vodama to rijeka, penjaču stijena, a surferu val, planinar se susreće s nizom različitih prirodnih značajki, a pritom još i promjenjivim vremenom. Štoviše, naglašava Krein:

»... zapravo je situacija čak još kompleksnija s obzirom na to da promjene u vremenu mogu voditi k promjenama u samoj ruti – snježni mostovi mogu oslabjeti uslijed zatopljenja, opasnost od lavina povećava se s količinom snijega, itd.« (Krein 2014: 195; usp. Krein 2019: 9)

Krein definira »prirodnu značajku« vrlo pragmatično, kao »bilo koji dio prirodnog svijeta koji je lako identificirati« (Krein 2014: 195; usp. Krein 2019: 10). Riječ je doslovce o

imenovanim prirodnim značajkama na kartama poput rijeka, grebena, vrhova, stijena itd.

Može se reći, zasad ukratko i pojednostavnjeno, da planinar interagira s brojnim prirodnim značajkama koje pronalazi na planinskom terenu, a koje može imenovati prema nazivlju prije svega u planinarskim kartama, u kojima se prvenstveno ističu upravo planinarima posebno relevantne ili interesantne prirodne značajke. Uzmemo li tako zasad »planinski teren« u najširem smislu te riječi, to bi mogli biti brda, gorja, planinski masivi te različite specifične mikrolokacije na njima, poput pojedine padine, grebena, visoravni, kanjona itd. Naravno, sve bi se to trebalo odvijati u neurban(iziran)om okruženju.

Međutim ovdje treba ići korak dalje i reći da odvijanje u neurbanom okruženju nije dovoljan uvjet da neka aktivnost bude prirodni sport. Krein navodi kao protuprimjer alpsko skijanje, gdje je snijeg toliko pripremljen da se može smatrati proizvedenim, a ne prirodnim, pa je stoga poanta u natjecanju s drugim skijašima, a ne u samoj podlozi, tj. u samome snijegu (v. Krein 2014: 196–197; Krein 2019: 11). Napominje i kako količina tehnologije ne govori mnogo o tome je li neki sport prirodan ili ne; štoviše, takvo gledište bazira se na pogrešnoj percepciji prirodnih sportova kao riskantnih, a upravo je suprotno: tehnologija se itekako koristi za sigurnost ljudi koji su uključeni (npr. topla odjeća, dereze za hod i penjanje po ledu, uža za osiguravanje penjača itd.) (usp. Krein 2019: 15–17). Primijeni li se to na planinarenje, može se uočiti nekoliko bitnih implikacija.

Prvo, nije dovoljno nalaziti se ili biti na planini da bismo bili planinari. Uspón izgrađenim stepenicama od Opatije do vršnog dijela brda sa župnom crkvom u Veprincu (v. Eterović 2021: 21–26) ili pak, ako ćemo ipak nešto radikalnije, uspon po 11.674 stepenica na prekrasan vrh Niesen u švicarskim Alpama (v. Jennings 2018) teško se mogu nazvati planinarenjem. Nije nam cilj u planinarenju samo popeti se na neki vrh (to možemo učiniti i gondolom ili helikopterom, ako se sjetimo Suitsova primjera). Međutim nije nam cilj ni interagirati s asfaltom i betonom urbanih prostora u slučaju Veprinca ili gomilom čeličnih stepenica u slučaju Niesena. Interakcija s

planinom u planinarenju podrazumijeva od čovjeka nepridodane materijale. Naime ako je umjetan snijeg vrlo upitan kao podloga alpskog skijanja, zbog čega ono nije prirodni sport, tada asfalt, beton i čelik to mogu biti samo još manje, ako govorimo o mediju kojim se uspinjemo na planinu.

Drugo, govoreći pak o tehnologiji, odlazak na zimski uspon na Jalovec u slovenskim Julijskim Alpama ili pak na neki klasični himalajski uspon u ljetnoj sezoni bez kompletne zimske opreme, prije svega dereza – metalnih dodataka (šiljaka) za cipele koji sprječavaju klizanje po ledu i tvrdom snijegu – ne bi bilo slavljeno kao autentičnije postizanje uspona, već kao puka ludost koja se kosi sa svim standardnim elementarnim sigurnosnim protokolima kretanja u planini i izvan je svih trenutno postojećih planinarskih standarda prihvaćenih od strane planinarske zajednice, tj. izvan svih prihvatljivih konvencija planinarenja. Naprotiv, u planinarenju se oprema koristi, i to veoma mnogo opreme, što je više ovisno o zahtjevnosti terena, negoli o samoj spremnosti planinara (što naravno igra veliku ulogu).¹⁴⁵

Treća je važna implikacija posebna struktura prirodnih sportova u odnosu na ostale sportove, a to je njihova naglašena nekompetitivnost:

»Usporedba između čovjeka i stijene ili rijeke kao suparnika u igri ima još manje smisla. Ljudi se ne mogu natjecati s prirodnim značajkama jer nema relevantne usporedbe koja se može načiniti. Stoga je jasno da kompeticija mora biti daleko manje centralna za prirodne sportove negoli što je u tradicionalnim sportovima.« (Krein 2014: 203)

¹⁴⁵ Naprednijem planinaru, pogotovo alpinistu, neke dionice i detalji neće predstavljati apsolutno nikakav problem ni potrebu za dodatnom opremom poput penjačica (cipela za penjanje) – npr. manje penjačke dionice u stijeni nižih ocjena, dok će nekima ostati nepremostiva prepreka za njihove trenutne vještine bez dodatne opreme. No to ne znači da je cilj namjerno smanjivati korištenje opreme radi autentičnosti iskustva, već se to događa u nekim situacijama zbog napretka u samim vještinama, pri čemu pak dolazi do nekih drugih tehničkih dodataka, tj. upotrebe druge opreme – npr. isti će alpinist zato možda imati par ledenih klinova, uža i cepin jer će se u gornjim dijelovima alpinističkog smjera, tj. višim dijelovima planine uhvatiti ukoštac s mnogo zahtjevnijim terenom (koji je najčešće i glavni izazov sportski naprednijim alpinistima), a u kojemu pomiče granice svojih vještina, odnosno testira ih i usavršava.

Taj je segment iznimno važan jer, kako Krein ističe, onoliko koliko se u prirodnom sportu ističe neki oblik kompeticije, toliko on manje postaje prirodni sport, neovisno o tome kako mi gledali na kompeticiju (Krein 2014: 203–204; usp. Krein 2019: 17–19). Upravo se na posljednje nadovezuje Kreinov argument da

»... prirodni sport može i treba biti uzet ozbiljno kao važan put za olakšavanje i razvoj razumijevanja prirodnog svijeta i razvijanja kulturnih vrijednosti.« (Krein 2014: 204; usp. Krein 2019: 19)

Krein to pokazuje kroz tri koraka: (1.) sport ima golem utjecaj na zapadnu civilizaciju; (2.) prirodni sportovi pokazuju izuzetnu intenzivnost te dramatičnost sporta nije vezana za kompetitivnost; (3.) prirodni sportovi ukazuju na to da nema smisla govoriti o natjecanju s prirodom, već se ovdje sportaš »smisljeno nastoji harmonizirati s prirodnim značajkama ili prilagoditi svoje pokrete njihovim promjenama« (Krein 2014: 205). Krein zaključuje:

»Prirodni sportovi nude alate za reakciju i interakciju s prirodnim značajkama i kontekst u kojemu sportaševe radnje imaju smisla. Prirodni su sportovi stoga dio društveno važnog aspekta naše kulture, oni su dramatično izazovni i zahtijevaju od ljudi da prilagode svoje aktivnosti promjenama u prirodnom svijetu. Ono što je važno vidjeti jest to da prirodni sportovi nude vrlo različite načine konceptualizacije svijeta i u njegovu prirodnom i u njegovu kulturnom aspektu negoli to čine tradicionalni sportovi ili točnije neki drugi načini naše uobičajene interakcije s prirodom. S obzirom na opseg kulturnog značaja sporta, to je vrijedno.« (Krein 2014: 203)

Ovaj je uvid iznimno vrijedan, a ako ga se stavi uz bok dosadašnjih razmatranja o utjelovljenosti, ima još i dodatno značenje. Dovoljno je za sadržajni primjer uzeti propriocepciju kao modus našeg tjelesnog shematizma koji u intenzivnu pothvatu savladavanja nekog detalja u stijeni koji je na margini planinarevih mogućnosti predstavlja vrhunac ne samo njezova uspjeha već i kompletne usidrenosti u svijet oko sebe kroz većim dijelom nesvjesne reakcije tjelesne sheme, a tek jednim dijelom svjesna razumijevanja okoline i odabira pravog puta i pravih gibova (pokreta u penjanju). Teško je naći bolji primjer jedinstvene konkretnosti življene situacije kao

inkarnirane svijesti u razumijevanju i odnošenju prema vanjskome svijetu kroz cjelokupno biće subjekta, u ovom slučaju planinara (tj. penjača).

Za metodološki je pak primjer dovoljno navesti ekstremno širok dijapazon osobnih osvrta, intervjua, dnevnčkih zapisa i govora pojedinih penjača i visokogorskih planinara koji nude neprocjenjivo bogatstvo ranije spomenutih osobnih uvida. U kombinaciji s brojnim osvrtima sudionika određenog pothvata dobivamo prvoklasan materijal za daljnje fenomenološke analize našeg otjelovljenog bivanja. Riječ je, ponavljam o silnoj količini korisnog materijala prikupljena od spomenutih istraživača koji koriste etnofenomenografsku metodu, koje sam ranije spominjao, u prethodnom potpoglavlju. U metodološkom smislu, ti uvidi imaju potpuno različite predznake: od literarnih izraza pojedinih alpinista izuzetne umjetničke kvalitete, preko paradigmatičkih primjera znanstvene euforije povodom novih otkrića iz florističkog svijeta sve do trenutaka duhovno-filozofskih refleksija vezanih za okolišnu kompleksnost ili pak jedinstvenih estetskih doživljaja uzvišenoga koji samo u prirodi imaju taj opseg, snagu i upečatljivost.

Ne čudi stoga Kreinova poveznica s općim značenjem prirodnih sportova za kulturu generalno. U drugom sam poglavlju dotaknuo pitanje širine planinarenja kao društvene aktivnosti i zaključio da ono percipiramo kao mnogo šire od sporta, sadržavajući i druge kulturne komponente, od kojih sam naveo umjetničku, znanstvenu, duhovnu, estetsku i filozofsku. Sve se te komponente baziraju na sadržajnoj podlozi prirodnog sporta. U planinarenju, pogotovo u alpinizmu, to je usidrenost u vanjski svijet na način koji ne korespondira ničemu sličnome i uglavnom jest način života, što ostaje od trenutka strastvena početka sudjelovanja u tom sportu do zadnjeg daha i mogućnosti, u ovom ili onom obliku zahtjevnosti, tj. koliko nam tjelesne i druge mogućnosti dopuštaju. Stoga je potpuno razumljivo UNESCO-ovo kvalificiranje alpinizma kao nematerijalne *kulturne* baštine čovječanstva.

Da kratko zaključim jezgrovitom mišlju Kevina Kreina:

»Prirodni nam sportovi omogućavaju također nove načine razmišljanja o našim životima i našem svijetu generalno. [...] Ako uzmemo da

je sport mikrokozmos života generalno ili utjelovljenje naših kulturnih vrijednosti i fokusiramo se na tradicionalni sport, tada su kompetitivnost, agresija i sposobnost pobjede podignute i videne kao esencijalne karakteristike. Ako uzmemo u obzir prirodne sportove, postoji daleko veća fleksibilnost u vrijednostima i idealima koje promoviraju. Ta fleksibilnost dopušta različite načine konceptualizacije našeg svijeta.» (Krein 2014: 205–206)

Sumirajući rečeno, može se reći da promišljanje otjelovljenosti, a napose u kontekstu sporta i još više u kontekstu prirodnih sportova poput planinarenja, ukazuje na barem dvije stvari. S jedne strane na neopravdanu zanemarenost tijela, tjelesnosti i otjelovljenosti u kontekstu filozofije sporta, zbog čega se ne doseže adekvatno razumijevanje jedne od najraširenijih ljudskih aktivnosti i kulturnih značajki.¹⁴⁶ S druge strane ukazuje na već argumentirane tvrdnje o posebnosti planinarenja (kao prirodnog sporta) sa svim njegovim značajkama u širem smislu. Prema kraju knjige još ću snažnije iskazati argumente u prilog činjenici da je planinarenje, odnosno filozofija planinarenja svojevrsna životna filozofija po karakteristikama koje ona pokazuje te da je, štoviše, ta aktivnost duboko označena, unutar sfere sportova, bioetičkim predznakom u smislu posebne pažnje spram čitavog živog svijeta i okoliša. Fenomenološki uvidi o otjelovljenosti velikim dijelom pokazuju zašto tome i jest tako: zbog intenzivna holističkog iskustva ljudskog bića u interakciji s vanjskim svijetom, koja je ujedno interakcija sa samim sobom.¹⁴⁷

3.2.2. Dvosmislenosti i nejasnoće u planinarenju – analiza strukturnih elemenata planinarenja kao prirodnog sporta

Treba reći da se jasno može uočiti nekoliko značajnih nejasnoća u vezi s logičkom (ili metafizičkom) strukturom plani-

¹⁴⁶ Dovoljno je samo reći da je alpinizam proglašen nematerijalnom kulturnom baštinom od strane UNESCO-a 2019. godine (v. UNESCO 2019), o čemu govorim opsežnije u drugom poglavlju.

¹⁴⁷ U narednim poglavljima knjige fokus mi je upravo na dvama osnovnim aspektima te interakcije: epistemološki i etički pa je ovo poglavlje svojevrsan temelj za njihovo puno razumijevanje.

narstva kao prirodnog sporta. Prije svega, za razliku od drugih (prirodnih) sportova, nije sasvim jasno što bi to točno bilo prirodno obilježje koje ima primarnu ulogu u interakciji kojom sudionik tog sporta, tj. planinar, sudjeluje. Drugo, a kako sam dijelom već pokazao, već na jezičnoj razini vlada prilično velika pomutnja oko opsega značenja pojmova *planinarenje* i *planinarstvo*, pa nije sasvim jasno kakva je priroda interakcije u tom sportu, čak ni na razini definiranja vrsta kretanja uključenih u samu sportsku aktivnost planinarenja. Treće, specifična povijest i priroda planinarske prakse i tradicije daju golem horizont određenja, artikulacije, pa čak i opravdanja onoga što bi bila prava ili autentična praksa planinarske zajednice, o čemu je također već bilo govora. Pogledajmo pobliže sva tri strukturna aspekta planinarstva kao sporta, ali počevši od posljednjeg i završavajući prvim spomenutim, jer je korisnije poći od empirijskih činjenica o zajednicama, institucijama i praksama te kroz njihovu terminologiju doći do (potrebne) konceptualne analize.

3.2.2.1. Velika fluidnost sportskih tradicija i praksi

S obzirom na to da sam brojne značajne institucije već kratko spominjao i upozorio na različitu terminologiju korištenu u njihovu diskursu, za trenutne je potrebe ovdje sasvim dovoljno držati se službene međunarodne sportske federacije relevantne za planinarstvo – Međunarodne unije planinarskih asocijacija (UIAA).

Ako samo kratko pogledamo glavnu mrežnu stranicu i vidimo sve uključene aktivnosti, bilo bi teško reći na što se misli pod pojmom *planinarenje*. Prvo, iz samog engleskog prijevoda naziva krovne federacije za taj sport u prirodi vidljivo je da je francuski izraz *alpinizam* predstavljen kao amalgam dvaju pojmova: *penjanje* i *planinarenje*. Drugo, ovdje je širok horizont prilično različitih uključenih aktivnosti, koje strukturiraju različite sportove: od tzv. *skyrunninga* (trčanja u visokim planinama) do penjanja po ledu. Treće, glavni cilj Unije formulira nekoliko zadataka, koji su zajedno daleko više od opisa jednostavnog pojedinačnog sporta:

»UIAA promiče rast i zaštitu planinarstva i penjanja diljem svijeta: očuvanjem njihova duha i tradicije [;] unapređenjem sigurnih i etičkih planinarskih praksi [;] promicanjem odgovornog pristupa, kulture i zaštite okoliša [;] podržavanjem sudjelovanja mladih i olimpijskog pokreta.« (UIAA 2022a)

Ta dalekosežna misija i iznimno opsežna definicija opsega aktivnosti UIAA-a još je očiglednija i sažetija u njenoj Zakletvi:

»UIAA je Međunarodna penjačka i planinarska federacija. Kao vodeća svjetska mreža, promoviramo penjanje i planinarenje i zagovaramo pristup penjačkim područjima i planinskim masivima. Dok gledamo prema budućnosti, cijenimo svoju baštinu i brinemo za planine, njihove krhke ekosustave, ranjive zajednice i kulture. Služimo najboljem interesu naših federacija članica i našoj zajednici u cijelom svijetu. Za penjače. Za planine. Za svijet.« (UIAA 2022a)

Na temelju kratka pregleda i kratke pretrage na spomenutoj mrežnoj stranici te spomenutim citatima vidljivo je da je planinarenje, ako je to uopće sport, neka sasvim posebna vrsta sporta ili, alternativno rečeno, daleko više od samo njegovih sportskih elemenata. Iako postoji sportska priroda interakcije s nekim prirodnim značajkama, bitan dio planinarenja jest kontekst takvih aktivnosti. Uzmemo li sve to zajedno, čini se da je kod planinarenja (uzetog kao sinonimnog s penjanjem planina) više riječ o etosu planinarske i penjačke zajednice koja uključuje složenu mrežu osobnih, zajedničkih i ekoloških dužnosti i odgovornosti. Riječ je o svojevrsnoj složenoj cjelovitoj zaokruženoj životnoj filozofiji, izvornom (bio)etičkom i epistemološkom svjetonazoru (njem. *Weltanschauung*).

Koliko god to široko shvaćanje planinarenja i planinarskih aktivnosti bilo primamljivo, pa čak dijelom možda i glavnim razlogom njegove privlačnosti (zbog dane širine i palete mogućnosti participacije u jednoj relativno povezanoj zajednici), to nas ipak dovodi do značajnih terminoloških problema, počevši od naziva samog sporta i pojmova koji se koriste za sve aktivnosti pod tim krovnim pojmom, a o kojima sam detaljno raspravljao pri kraju drugog poglavlja.

3.2.2.2. Zamagljeno značenje izraza planinarenje ili penjanje na planinu

Opširno sam govorio o izrazitoj terminološkoj pomutnji u vezi s pojmom *planinarenje* i svim srodnim pojmovima u uobičajenoj upotrebi unutar i izvan planinarske zajednice u drugom poglavlju.

Ovdje bih pak naglasio tri glavna problema vezana za poimanje, definiranje i razumijevanje planinarenja kao aktivnosti. Prvo, što to znači *planinarenje*? Najistaknutija definicija koju možemo pronaći u različitim rječnicima kaže ovako: »sport ili aktivnost penjanja planina« (Cambridge 2022), ili: »Planinarenje je aktivnost penjanja strmih padina planina kao hobi ili sport« (Collins 2022). Iz tih općeprihvaćenih definicija vidljivo je da bi planinarenje moglo biti sport, ali ne bi i nužno to trebalo biti. To može čak biti samo aktivnost ili hobi vezan uz uspon na planinu.

Ovdje se sada može ocijeniti važnost analize iz posljednjeg dijela prvog poglavlja, u kojoj jasno naznačavam zašto na planinarenje trebamo gledati kao na sport – a to je upravo radi izbjegavanja takvih dvosmislenosti i nejasnoća pri kojima nije uopće jasno na što se misli pod planinarenjem. Planinarenje, ako se prihvate argumenti iz spomenute analize, nije naprosto bilo kakvo bivanje u planini. To je aktivnost jasno definirana svojim strukturalnim elementima. Međutim, nije stvar baš sasvim jednostavna ako se posvetimo pomnijoj analizi tih strukturalnih elemenata.

Drugo, usko povezano s prvim, velik je problem u prirodi interakcije s prirodnim značajkama. Krein daje sjajan alat za razlikovanje planinarenja kao sporta u prirodi od ostalih aktivnosti u divljini, hobija i samog boravka u planini, naglašavajući da u aktivnosti treba postojati elementarna sportska struktura koja se smatra (prirodnim) sportom: *sportski cilj, autotelička sportska priroda interakcije, evidentna i raširena sportska tradicija i praksa*. U svakom slučaju, ostajem pri važnom zdravorazumskom pitanju, pa čak i vrlo relevantnom konceptualnom problemu: kakvi su pokreti, odnosno koje su vrste kretanja uključene u planinarenje? Je li to samo penjanje, kao što sugerira opća definicija, ili treba uključiti pješaćenje (engl. *hiking*),

hodanje (engl. *walking*) i pentranje (engl. *scrambling*)? Ili, na drugi način, imaju li ti pojmovi možda normativna značenja koja definiraju prirodu tih aktivnosti, npr. kad kažem: »Pješačio sam do vrha te planine«, pretpostavljam li da se tada nisam bavio planinarenjem? Ovdje se pokazuje normativna vrijednost konceptualne jasnoće i, posljedično, važnost semantičke analize pojmova poduzete u drugom poglavlju. Ona može poslužiti kao uporište za tvrdnju da način kretanja, koliko god on bio često koristan i naizgled jasan kriterij, možda uopće nije supstancijalno bitan za razumijevanje planinarenja kao takva. Ključan je planinarski cilj, a ne samo kretanje. Kretanje ili način dolaska do tog cilja ponekad će, kao u alpinizmu, primjerice uključiti različite oblike kretanja u planini: hodanje, penjanje te možda čak i planinsko skijanje (radi bržeg ili lakšeg napredovanja bilo u usponu bilo u silasku).

Ovdje postoji dodatan problem, čak da se način kretanja i uzme kao ozbiljan kriterij. Naime način kretanja do vrha uopće nije jasan, ali nije jasno ni radi li se uopće o odlasku na vrh (planine). Najupečatljiviji je primjer popis UIAA-ovih Oznaka planinskih kvalifikacija (engl. *Mountain Qualification Labels*), koje su svojevrsni certifikati planinarskih vodiča, potrebni za njihovu stručnu evaluaciju i ovlaštenje kao planinarskih vodiča.¹⁴⁸ I ovdje je moguće pronaći prilično čudan popis spomenutih kvalifikacija:

- »1) Planinsko hodanje i trekking
- 2) Zimsko planinsko hodanje i krpljanje
- 3) Sportsko penjanje (u zatvorenom i na otvorenom)
- 4) Penjanje po stijenama (prvi penjač postavlja osiguranje)
- 5) Kanjoning
- 6) Penjanje u ledu
- 7) Alpsko penjanje
- 8) Skijaško planinarenje« (UIAA 2022c)¹⁴⁹

¹⁴⁸ O osnovnoj svrsi ovih kvalifikacija (kontroliranje kvalitete planinarske edukacije), načina njihove dodjele i generalno o njihovom načinu primjene v. UIAA 2017.

¹⁴⁹ Usp. izvornik:

- »1) Mountain walking and trekking
- 2) Winter mountain walking and snowshoeing

Je li moguće sve te aktivnosti staviti u isti koš? Očito ne. I očito je da je cilj Unije pokušati pokriti sve sportove koji se bave planinama. Ali zašto je onda ovdje sportsko penjanje, posebno sportsko penjanje u zatvorenom prostoru, koje nema nikakve veze s planinama, pa čak ni s prirodom? Još eksplicitnije iskazano: sportsko penjanje nije prirodni sport, kao što to nije alpsko skijanje. O dvoranskom penjanju u tom kontekstu ne treba ni trošiti suviše riječi. No čak i da sportsko penjanje ostavimo po strani, još uvijek vlada velika pomutnja unutar spomenutih kvalifikacija, jer mnoge od njih možemo izdvojiti kao zasebne (ne nužno čak ni prirodne) sportove, a neki od njih čak (nedavno) postaju i olimpijski sportovi (sportsko penjanje, ledno penjanje), ali još uvijek imamo problem s definiranjem odnosa između njih i planinskog hodanja i trekinga ili pak alpskog penjanja.

Ako bi se pak odgovor tražio u *sportskom cilju*, kao što je primjerice dolazak na vrh planine (uspon na planinu), ponovno se otvaraju problemi. S jedne strane postoji velik problem sa sportskim penjanjem (opet), ali ako se složimo s Kreinovom definicijom prirodnog sporta koju ovdje branim, onda je to manji problem jer sportsko penjanje nije planinarenje i nema veze s njim, a napose nakon odvajanja u zaseban olimpijski sport. Međutim odjednom se pojavljuje mnogo kompliciranije pitanje: što s kanjoningom? Dakle ako je riječ o klasičnom prolasku kroz kanjone, čak i da je u pitanju isključivo uzvodno kretanje, nema nikakva govora o mogućem dolasku na ikakav vrh. Nijedan kanjon ne završava niti počinje na planinskom vrhu.

Sva ta pitanja i nedoumice dovode do glavnog konceptualnog pitanja: što je uopće prirodna značajka u planinarenju? A što pak podrazumijeva i dva povezana pitanja: kakva je točno narav interakcije u planinarenju i tko je sportaš u planinarenju, tj. tko je planinar?

- 3) Sport climbing (indoor and outdoor)
- 4) Rock climbing (leader placed protection)
- 5) Canyoning
- 6) Ice climbing
- 7) Alpine climbing
- 8) Ski mountaineering« (UIAA 2022c).

3.2.2.3. Što je uopće prirodna značajka u planinarenju, tko je planinar i kakva je njihova interakcija?

Skicirani problemi prirodno usmjeravaju prema onom najvećemu – problemu goleme konceptualne zbrke, širenja nesporazuma oko planinarstva i srodnih ili sličnih, odnosno tradicionalno ili povijesno povezanih djelatnosti i (sportskih) disciplina. Za razjašnjenje svih navedenih pitanja potrebna je konceptualna analiza u obliku duboke i sustavne rasprave o filozofiji prirodnih sportova generalno, a posebno o filozofiji planinarenja, što je predmet ove knjige.

Ukratko ću skicirati neke linije izgradnje mogućeg plodnog sustavnog filozofskog opisa planinarenja. No prije toga valjalo bi imati na umu dva ključna uvjeta. Prvo, takvo bi razmatranje trebalo ozbiljno uzeti u obzir tradiciju i praksu planinarenja općenito i pokušati pronaći zajednička normativna pravila (kao npr. konvencije) za osnovno ocrtavanje onoga što se smatra sudjelovanjem u planinarskoj aktivnosti. Drugo, čak i po cijenu odustajanja od nekih tradicionalnih pogleda i donošenja nekih nepopularnih implikacija konceptualne analize, to je također važan dio za bolje razumijevanje planinarenja i posljedično mogućeg napretka i napredovanja onog najboljeg u tom sportu.

Živa i bogata rasprava o prirodnim sportovima već pokazuje da postoje daleko fluidnije i fleksibilnije definicije koje bi se bavile davanjem striktna opisa bilo kojeg prirodnog sporta. U planinarstvu je potreba za fluidnom definicijom svakako još izglednija i očitija. U svakom slučaju, ponudio bih skicu žarišnih pitanja koja se tiču svih strukturnih elemenata planinarenja kao sporta:

a) *Prirodna značajka u planinarenju*: prirodna značajka ima temeljnu ulogu za svaki prirodni sport jer s njom interagira sportaš. Je li to u planinarenju planina? Ili planinska padina? U suhim ili zamrznutim uvjetima? Radi li se o planinskom okruženju? Što bi to posljednje uopće značilo: kombinacija svih prirodnih značajki koje nalazimo u planini? Neka preliminarna intuicija i odgovor vjerojatno bi rekli da bi to trebalo biti planinsko okruženje s uključenim svim varijablama, no to veoma komplicira situaciju. Naime Krein je svjestan tog pro-

blema po pitanju planinarenja kada ističe specifične okolnosti stalna mijenjanja prirodnih značajki u prirodnim sportovima, a koje definitivno u planinarenju ima kulminaciju:

»... u prirodnim sportovima, značajke s kojima sportaši interagiraju ili se mijenjaju, kao u slučaju sportova koji se odvijaju u vodi, ili se doživljavaju kao da se mijenjaju kako se sportaš kreće kroz njih, kao u penjanju po stijenama. Postojanje promjenjiva ili stalno promjenjiva prirodnog obilježja ono je što omogućuje da interakcija između sportaša i prirodne značajke bude središnja za aktivnost. U mnogim od najboljih mjesta za prirodne sportove teško je točno izmjeriti je li jedan sportaš u određenom danu bolji ili lošiji od drugog.« (Krein 2014: 198)

Za planinara to znači da mora očekivati konstantno promjenjive varijable u planinskom okruženju, počevši od vremenskih uvjeta, dok je prilagodljivost tim promjenama ključna u određivanju umijeća u tom specifičnom prirodnom sportu.

Definicija pojma *planina* ovdje će imati ključno mjesto jer bi trebalo izbjegavati neku vrstu elitizma, kako su primijetili neki autori (v. Howe 2017: 103–104) i identificirati planinarenje isključivo s alpinizmom.¹⁵⁰ Plauzibilnije je možda uzeti šire značenje kada govorimo o planinama, pa u taj pojam uključiti sve brdske terene barem u visini gora (iznad 500 m) kako bi se ostavio prostor za sportske početnike u planinarenju, ali i jasno istaknuti da su alpinizam i alpsko penjanje zasigurno najsofisticiraniji i najnapredniji oblik planinarenja.

b) *Interakcija u planinarenju*: specifična interakcija određuje prirodni sport.¹⁵¹ Međutim o kakvoj se interakciji točno radi u planinarenju? Konkretno, o kakvu je kretanju riječ? Je li to hodanje, planinarenje, penjanje ili sve to zajedno? Je li možda bolje govoriti o prirodi i karakterizaciji terena i prirodnih značajki? Pa bismo tako onda mogli govoriti o usponu/spuštanju kao ključnom obilježju interakcije u planinarenju?

Na temelju dosadašnje analize može se reći da se i ovdje čini plauzibilnijim govoriti o kombinaciji aktivnosti potrebnih

¹⁵⁰ U nekim jezicima, poput talijanskog, čak ne postoji razlikovanje ni na jezičnoj razini – krovni je pojam za planinarenje *alpinismo*. Više o ovome v. u drugom poglavlju.

¹⁵¹ Više o ovome v. u prvom poglavlju.

za postizanje planinarskih ciljeva i adekvatnog suočavanja s danim, prvenstveno prirodnim,¹⁵² preprekama. Neki načini i razine planinarenja vjerojatno bi uključivali penjanje, ali većina planinarenja povezana je s pentranjem ili pješaćenjem.

c) *Sportaš u planinarenju*: može se reći da je svaki sportaš, morganovskim rječnikom rečeno, dio zajednice praktičara tog sporta, a koja neminovno određuje i taj sport. Planinar se bavi planinarenjem kao sportom, ali je dio šire planinarske zajednice, pa čak možda – želio to ili ne – dio i institucionaliziranog oblika sporta, odnosno planinarstva. U tom kontekstu treba se pitati sljedeće: možemo li govoriti o općim pravilima, potrebnim standardima i univerzalnim sigurnosnim protokolima? Ili je planinarenje bitno povezano s određenom planinarskom kulturom? Ili je poanta u tome da pokušavamo pronaći neku zajedničku životnu filozofiju i svjetonazor koji je vrlo općenit, ali općeprihvaćen?

Svaki sudionik dolazi iz određene kulture, ima određeno (formalno, neformalno i informalno) obrazovanje s povezanim posjedovanjem određenog znanja i suočava se s nekim uobičajenim (sportskim) praksama/tradicijama: opremom, sigurnosnim protokolima, bontonom, konvencijama i praktičnim pravilima. U svakom slučaju, čini se da postoje neka općenito rasprostranjena uvjerenja koja formiraju manje-više jedinstven svjetonazor. Sjajan je primjer zaštita okoliša i odgovornost prema okolišu koje se općenito dijele u planinarskoj zajednici, a planinari se obično vide kao glavni upravitelji planina (UIAA to naglašava u gotovo svim dokumentima počevši od onog kojim se određuje misija Unije).

No ovdje treba biti posebno oprezan. Naime često je svjetonazor magična riječ koja bi trebala pokriti sve pa se time dogodi da ne pokrije ništa. Planinarstvo kao sustavan oblik brige oko planinarenja i planinarskih aktivnosti već u tom svom institucionaliziranom obliku ima pregršt vrlo jasnih, preciznih i čak sofisticiranih protokola i standarda, od čega su možda

¹⁵² Kažem prvenstveno jer se mnoge prepreke ne tiču samo prirodne značajke i okolinskih faktora, nego mogu biti u obliku pojedinih ograničenja koja ima sâm sportaš (npr. manjak neke vještine) ili ga s vremenom takvo ograničenje zatekne (npr. ozljeda).

najupečatljiviji oni sigurnosni. Primjera radi svaki komad planinarske i penjačke opreme mora biti testiran i označen UIAA-ovim standardom da bi bio pušten u prodaju (v. UIAA 2022d). Tu je i cijeli niz vještina i znanja propisanih brojnim kvalifikacijskim standardima, primjerice gore spomenutim vodičkim standardima, koji se uče i provode prema jasnim kurikulumima za svaki pojedini oblik školovanja.¹⁵³ Dijelom ću taj dio dotaknuti u sljedećem poglavlju knjige, kada govorim o znanjima i vještinama u planinarenju. Naposljetku, planinarski etos ono je što stoji u podlozi planinarenja, a on obuhvaća etičke standarde, nepisane konvencije ponašanja i općeprihvaćena načela i standarde postavljene od planinarske zajednice kao takve. To je predmet posljednjeg poglavlja, u kojemu možda leži ključ za razumijevanje planinarenja i kao sporta i kao društvene aktivnosti generalno.

3.2.3. Ocrtavanje strukture planinarenja kao prirodnog sporta

Planine definitivno imaju primarnu ulogu u odnosu na druge prirodne značajke, kao što je i intuicija sa samog početka knjige dala naslutiti. Međutim s planinom dolazi i niz drugih varijabli koje se na planini odvijaju te sve one zajedno, a koje se odvijaju u vrlo fluidnim i stalno promjenjivim okolnostima, daju skup prirodnih značajki koje su ključne za planinarenje. Može se ukratko reći: *planinar primarno interagira s prirodnim varijablama u planinskom okruženju.*

Time isključujem iz planinarenja hodanje strmim stepenicama u urbanom području poput Trsatskih stuba¹⁵⁴ ili pentranje po artificijelnim objektima poput Keopsove piramide pa čak i uspinjanje »stazama« poput stepenica na spomenutu

¹⁵³ Iako možda nije u punoj mjeri sadržajno reprezentativna, u formalnom smislu kurikulumska vertikala Hrvatskog planinarskog saveza izvrstan je ogledni primjer pokrivanja službenim dokumentima planinarskog školovanja od najnižeg oblika (mala planinarska škola) do najviših i najzahtjevnijih oblika školovanja (tečajevi za vodiče viših standarda, alpinističke škole). Više v. u HPS 2020.

¹⁵⁴ Riječ je o Stubama Petra Kružića, poznatim kao Trsatske stube, koje na Sušaku vode od sušačke strane Titova trga u gradu Rijeci do franjevačkog samostana i Crkve Gospe Trsatske, jednog od najstarijih hrvatskih marijanskih svetišta.

planinu Niesen. Ograda *primarno* ovdje stoji ipak iz nekoliko razloga i dopušta određene sive zone. Naime uspon na Trsat iz kanjona Rječine predstavljao bi pravi planinarski (penjački!) izazov iako bi se događao u neposrednoj blizini urbane sredine. S druge strane otvorena je mogućnost da se penjanje na manja brda ili gore uzme kao planinarski pothvat, npr. klinčani put na Okić u Samoborskom gorju. Uglavnom, iako su granice fluidne i ne sasvim čvrste, obrisi su planinarske aktivnosti jasni.

Nadalje planinarska *interakcija mora biti definirana planinarskim ciljem u skladu s planinarskim tradicijama i praksama*. Time isključujemo aktivnosti poput pješaćenja do južnog pola (v. Rostuhar 2018) ili preko pustinje Gobi (v. Messner 2005) ili pak pješaćenja tzv. »dugopoteznim stazama« (engl. *long distance trails*; v. Horvat 2017) kao planinarenje. Sve su to impresivni pothvati čovjekova duha i tijela, ali su lišeni planinarske motivacije – planinarskog cilja (iako npr. mogu prelaziti čak i preko planina!) jer bez jasno određenog planinarskog cilja (najčešće je to uspon na vrh planine)¹⁵⁵ pod planinarenje bi potpalo sve ono što se odvija u planinama ili preko njih, uključujući i Hanibalov vojni prepad na Rim preko Alpa (v. Cullican i sur. 2022). To su sve aktivnosti koje zahtijevaju mnoštvo planinarskih vještina i umijeća, ali nisu planinarenje.

Međutim treba jasno reći da postoje brojne nejasne situacije i sive zone te će ih uvijek i biti. Da navedem par primjera. Što je primjerice s hodanjem kroz neko naseljeno područje s jasnim planinarskim ciljem i većim dijelom po šumskoj stazi – npr. po stepenicama iz Opatije kroz Poljane prema vrhu Pečniku (v. Eterović 2021: 44–46)? U takvim situacijama možda bi

¹⁵⁵ Kažem najčešće, jer to može biti i ispenjavanje nekog smjera ili prečenje strmog pobočja planine (npr. prolazak kroz Kanjavčeve police – Pot Mire Marko Debelakove – veličanstvena staza kroz sustav polica u sjevernoj stijeni Kanjavca; v. Mašera 2020: 151–155), prečenje grebena ili strme kosine (npr. grebenko prečenje Dolgega Hrbta bez nužnog stremljenja u dolasku na neki istaknuti vrh, već samo prolazak po krasnom grebenu koji se proteže između dvaju velikana Kamniško-Savinjskih Alpi, Grintovca i Skute; v. Mašera 2020: 92–95), silazak u kanjon i uspon natrag (npr. impresivna tura silaska u Grand Canyon i povratka strmim usponom natrag na rub kanjona, pogotovo u jednom potezu; v. Eterović 2016) itd.

se moglo reći da je u tim odsječcima asfaltne ili betonske hiperinruzije na klasične planinarske staze uništeno planinarenje na njima i osnovni je smisao tih odsječaka (npr. početak staze u Opatiji ili kretanje po asfaltu kroz naselje Poljane) da nas *vrate* na planinarsku stazu. Na neki način bio bih sklon reći da su te staze pune planinarskih »pauziranja«, što ima odraz u intuiciji po kojoj se jasno određuju bolji od lošijih, kvalitetniji od nekvalitetnijih planinarskih ciljeva i staza. Bolji su, naravno, oni ciljevi koji nemaju takve »planinarske pauze«, nego se cijelo vrijeme odvijaju po planinarskoj stazi.

3.2.4. Fluidnost planinarenja, etos kao ključna karika i uloga filozofije (sporta)

Prilično je frustrirajuća izrazito široka i slobodna uporaba pojma *planinarenje* s jedne strane te sasvim očit nedostatak bilo kakva duboka ili fokusirana promišljanja o značenju pojma, a još manje sustavne filozofske rasprave o prirodi planinarenja kao aktivnosti. Vjerujem da je planinarenje više od sporta zbog iznimno složene zajednice praktičara tog sporta, ali je ujedno i sport. Ima sva tri prepoznatljiva elementa prirodnog sporta u prirodi, koja se, kako sam pokazao, mogu jasno pratiti i o njima se može razložno raspravljati.

Naravno, sva tri glavna strukturna elementa planinarstva kao sporta vrlo su mutna i zahtijevaju (filozofsko) pojašnjenje. Mislim da to nije važno samo kao doprinos filozofiji sporta već i doprinos boljem razumijevanju glavnog kriterija za razlikovanje i određivanje nekoliko vrlo raširenih slobodnih aktivnosti, kao što su planinarenje, pentranje, trekking, trejling, brdsko trčanje itd. Vidim to kao jedini način da se s jedne strane pruži pravda visokovještima sportašima u alpinizmu, ali i da se dobije jasan i osebujan prostor za vrednovanje svih ostalih aktivnosti u prirodi.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Neki autori, poput Leslie Howe, ističu da takvo gledanje na planinarenje kao na sport stvara određeni elitizam i omogućuje samo vrhunskim alpinistima da se tako kvalificiraju. S druge strane njeno pisanje kao da pokušava izbjeći da se umanjuje vrijednost drugim aktivnostima u prirodi koje bi jasnije određenje prirodnih sportova kojemu ovdje težimo, zajedno s Kreinom, trebalo implicirati (v. npr. Howe 2017). Međutim ne treba se toga bojati – štoviše, duboko vjerujem da su ostale aktivnosti

Zaključujem da bismo trebali zadržati ideju o planinarenju kao prirodnom sportu, ali nužno imati na umu da uloga specifičnog planinarskog etosa nije samo dodatni (ili kontekstualni) strukturni element već temeljni element planinarstva kao društvene djelatnosti s potpuno neuhvatljivom strogom definicijom. Ta nedokučivost, smatram, koliko god bila ponekad neugodna za analitički orijentiranu filozofiju sporta, pokazuje stvarnu prirodu planinarenja, čak i prirodnih sportova generalno. U tom specifičnom etosu može se pokušati pronaći dio razloga zašto su ti sportovi tako primamljivi.

Spomenutom etosu i normativnosti, bilo one epistemičke bilo etičke prirode, kojima ću se baviti u narednim poglavljima, ipak u podlozi leži specifičan način interakcije, posebno njen intenzitet koji je prisutan u planinarenju, pa se nakratko moram tome posvetiti.

itekako bogat i važan oblik ljudske interakcije s prirodom, no samo s drugim ciljevima i drugim motivacijama. Drugim riječima, vjerujem da je vrijedno upustiti se u sustavnu refleksiju o jednoj posebnoj »filozofiji aktivnosti u divljini«, koja bi na poseban način valorizirala legendarne »naturaliste« i »konzervacioniste« poput spominjanih Thoreaua i Muira.